

Рецензію
отримано 05.02.20
Того спеціалізованої
вченої ради
ДФ 26.133.104
С. Миколаїч, провідний
каліщук С.В.

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.104
У Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору психологічних наук, професору,
завідувачу кафедри психології
особистості та соціальних практик
Факультету психології, соціальної роботи
та спеціальної освіти
Каліщук Світлані Миколаївні

РЕЦЕНЗІЯ

Столярчук Олесі Анатоліївни, доктора психологічних наук, професора, професора кафедри психології особистості та соціальних практик Факультету психології, соціальної роботи та спеціальної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка на дисертацію **Миколенко Наталії Валеріївни «Психологічні особливості розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб закладів вищої освіти»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія, галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки

1. Актуальність дисертаційного дослідження. В умовах тривалої дії воєнного стану в Україні традиційні психологічні проблеми студентів, зокрема ускладнена адаптація, невпевненість у своїх здібностях, академічний стрес, висока конкуренція, посилились внаслідок хронічної загрози життю й викликів реалізації навчально-професійної діяльності. Відповідно, психологічні служби ЗВО виконують ряд важливих функцій щодо студентів, а саме діагностику їхнього психічного стану, надання індивідуальної та групової психологічної підтримки, розвиток навичок саморегуляції, оптимізацію самооцінки тощо. Але без ґрунтовного наукового розуміння психологічних механізмів функціонування самоцінності така робота може бути неефективною, оскільки на тлі інтенсивного формування професійної ідентичності, життєвих цілей і перспектив, збагачення інтелекту та особистісного потенціалу, розвитку громадянської відповідальності, зростає роль самоцінності здобувача вищої освіти як підґрунтя його подальшої самореалізації. Низька самоцінність студентів загрожує обмеженим рівнем їхньої життєвої задоволеності, труднощами в комунікації, невпевненістю у своїх силах, підвищеним ризиком психічних порушень. Відтак підвищення самоцінності здобувачів вищої освіти має стати провідним напрямом психологічного супроводу їхнього особистісно-професійного становлення. Хоча самоцінність як психологічний феномен має досить багато теоретичних розробок, спеціальні системні дослідження, орієнтовані саме на клієнтів

психологічних служб ЗВО, в українському науковому просторі практично відсутні, що зумовлює актуальність обраної здобувачкою теми дисертаційного дослідження.

2. Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження полягає в уточненні змісту феномену самоцінності особистості; розробленні інтегрованої моделі розвитку самоцінності особистості в процесі отримання психологічної допомоги, яка враховує генезис низької самоцінності, когнітивні, емоційні та поведінкові прояви низької самоцінності, етапи та напрямки роботи з розвитку самоцінності і основні практики розвитку самоцінності; розробленні й апробації методики діагностики самоцінності; створенні й апробації програми розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб ЗВО на основі авторської інтегративної моделі.

3. Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Отримані дисертанткою дослідницькі результати мають науково-теоретичну та прикладну цінність, можуть бути застосовані у роботі фахівців психологічних служб закладів загальної середньої освіти (для роботи зі старшокласниками) та закладів вищої освіти для психологічної підтримки здобувачів.

Теоретичне значення результатів дослідження виявляється у системному теоретичному й емпіричному аналізі феномена самоцінності особистості, поглибленні та розширенні уявлення про її генезу, прояви та шляхи розвитку в процесі психологічної допомоги.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їхнього використання для розроблення корекційно-розвивальних програм із формування самоцінності клієнтів психологічних служб ЗВО. Дисертаційні матеріали доречно використовувати для психоедукаційної роботи з метою підвищення обізнаності студентів і викладачів щодо самоцінності, профілактики вигорання та тривожно-депресивних станів, формування культури підтримки особистості в академічній спільноті, а також для підготовки психологів і кураторів академічних груп до роботи з відповідними запитами. Розроблена авторська діагностична методика може бути презентована у навчальних курсах із психології особистості, психології розвитку, психології вищої школи, психодіагностики та психологічного консультування.

4. Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, запропоновані на підґрунті проведеного здобувачкою дослідження, є новими, оригінальними та науково обґрунтованими. Авторка реалізувала поставлені дослідницькі завдання на достатньому науково-методологічному рівні. Миколенко Н.В. у своїй дисертаційній роботі презентувала здійснений розлогий термінологічний і контекстуальний аналіз поняття самоцінності, її місця в структурі Я-концепції та самооцінки, впливу соціального середовища й внутрішніх процесів на генезис самоцінності, що дозволило будувати дослідження на засадах комплексного підходу та встановити стан розробленості проблеми

розвитку самоцінності здобувачів вищої освіти. Методологічний апарат дослідження є цілком коректним. Науково-методична обґрунтованість результатів дослідження підтверджується дотриманням базових вимог до його організації, використанням комплексу валідних діагностичних методик, адекватних меті та завданням дослідження, застосуванням статистичних критеріїв надійності та достовірності, достатньою тривалістю експерименту, поєднанням кількісної обробки й якісного аналізу емпіричних даних. Сформульовані здобувачкою висновки є коректними та відповідними результатам виконання поставлених дослідницьких завдань.

5. Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертанткою чітко сплановано й послідовно реалізовано експериментальне дослідження. Методика його проведення відповідає поставленим дослідницьким завданням і вимогам до емпіричних наукових досліджень. При розгортанні емпіричного дослідження логічно реалізовано констатувальний, формувальний і контрольний етапи, що дозволило визначити наявні проблеми розвитку самоцінності здобувачів вищої освіти шляхи вирішення цих проблем, здійснити необхідну розвивально-корекційну роботу й отримати вірогідні практично значущі результати. Цьому сприяло застосування цілісного комплексу методів наукового дослідження (теоретичних, емпіричних, методів математичної статистики), вибір яких обумовлений логікою наукового пошуку.

6. Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Значний ступінь науково-дослідницької вмотивованості дисертантки підтверджено її апробаційними напрацюваннями, позаяк основні результати дослідження викладено в 10 наукових публікаціях, з яких 8 є одноосібними. До цього переліку входить 4 наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених до переліку фахових наукових видань України за датою публікації, та 6 публікацій апробаційного характеру. Основні положення та результати дослідження викладені в публікаціях і доповідях міжнародних науково-практичних конференцій.

7. Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація Миколенко Н.В. має необхідний зміст, обсяг і оформлення, структурована згідно з реалізацією мети та поставлених завдань, складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків.

Вступ містить переконливе обґрунтування актуальності теми дослідження, кваліфіковано визначені мету, завдання, об'єкт, предмет, інформацію про апробацію й упровадження авторського доробку, що дозволяє охарактеризувати науково-понятійний апарат як логічно виважений і обґрунтований. У першому розділі дисертації викладено результати здійсненого термінологічного та контекстуального аналізу поняття «самоцінність» на базі вітчизняних і зарубіжних джерел, розкрито місце

самоцінності в структурі Я-концепції та самооцінки, викладено психологічний зміст самоцінності через розмежування з суміжними конструктами. На підґрунті розлогого аналізу теоретичних моделей і практичних підходів подано й обґрунтовано теоретичну модель розвитку самоцінності особистості в процесі психологічної допомоги.

У другому розділі описано проблему відсутності надійного інструменту вимірювання самоцінності особистості та процедуру стандартизації авторської діагностичної методики, висвітлено результати емпіричного дослідження самоцінності та суміжних психологічних конструктів, зокрема ставлення до себе, самоповаги та психологічного благополуччя, викладено дані кореляційного аналізу між ними. Проведене констатувальне дослідження підтвердило валідність авторської моделі розвитку самоцінності особистості.

Третій розділ містить виклад теоретико-методологічного обґрунтування авторської програми розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб закладів вищої освіти, опис мети, завдань, принципів і формату проведення, структури та змісту розробленої й апробованої програми й аналіз результатів статистичної перевірки її ефективності у порівнянні експериментальної та контрольної груп.

Висновки до розділів і загальні висновки відповідають змісту роботи та доводять дієвість виконання завдань дослідження. Додатки до роботи містять опис діагностичних методик, деталізований зміст програми розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб закладів вищої освіти та деталізовані таблиці даних щодо перевірки ефективності реалізації програми.

8. Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Огляд тексту дисертації та наукових публікацій Миколенко Н. В. свідчить про дотримання здобувачкою академічної доброчесності, оскільки у роботі відсутні ознаки академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації. Наукові положення дисертації здобувачки оформлені з відповідними покликаннями на джерела інформації у всіх випадках використання ідей і напрацювань інших дослідників.

9. Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загалом дисертаційна робота Миколенко Наталії Валеріївни характеризується виразним системним підходом і послідовністю наукової інтерпретації обраної проблематики. Проте, на наш погляд, певні положення потребують уточнень і мають дискусійний зміст.

1. Формулювання кількох гіпотез, особливо 1-4, несе локальний зміст, оскільки стосується лише емпіричного дослідження, тоді як більш доречним було б формулювання узагальненого припущення, яке відображало б причинно-наслідкові зв'язки досліджуваного феномену самоцінності та його розвитку.

2. У висновках до другого розділу фігурує теза, що отримані результати підтверджують валідність теоретичної моделі та зв'язки самоцінності з когнітивними (самокритика, переконання у нецінності), емоційними (тривога, невпевненість, негативне самоставлення, страх

оцінки/осуду/відкинення) та деякими поведінковими (пошук визнання, пошук схвалення, догоджання) проявами. Формулювання цієї тези є некоректним, оскільки прояви феномену апріорі пов'язані з ним, позаяк виражають його. Також постає питання, чому лише деякі, а не всі поведінкові прояви, зафіксовані в моделі, мають зв'язок із самоцінністю?

3. У загальних висновках некоректно зазначено про результати перевірки гіпотез: «самоцінність має слабкий ? зв'язок з самооцінкою» – ймовірно, йдеться про низьку статистичну значущість кореляції; «позитивний? – з впевненістю та психологічним благополуччям», ймовірно йдеться про пряму кореляцію між самоцінністю та впевненістю, психологічним благополуччям.

4. Розміщений у Додатку Б опис авторської методики діагностики самоцінності дозволив зафіксувати порушення гендерного балансу у формулюванні частини суджень, починаючи з 17-го. Також, на наш погляд, у цьому додатку доречно було б розмістити не лише інструкцію та судження, але й процедуру підрахунку даних та їхнє тлумачення, що забезпечило б повномірне використання діагностичної методики у широкому практико орієнтованому психологічному просторі.

Проте підкреслимо, що вищезазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не знижують загальної цінності дисертації.

10. Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Дисертаційна робота Миколенко Н.В. є самостійним, новаторським дослідженням, спрямованим на вирішення актуальної для української психологічної науки та практики проблеми. Дисертаційне дослідження здійснене за дотримання академічної доброчесності. Безперечно цінними для психологічної практики є авторська методика діагностики самоцінності та апробована програма її розвитку. Ступінь наукової новизни й актуальність дисертації, високий теоретичний рівень, оригінальність наукових підходів, достовірність й обґрунтованість результатів дослідження виразно демонструють здатність дисертантки до ґрунтовних досліджень, спроможності до напрацювання й апробації цінних прикладних засобів вирішення актуальних психологічних проблем. Це виражає наукову ерудицію, значну практичну компетентність, наукову зрілість і самостійність Миколенко Н.В. та засвідчує відповідність рівню доктора філософії за спеціальністю «Психологія».

11. Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Дисертація Миколенко Наталії Валеріївни на тему «Психологічні особливості розвитку самоцінності клієнтів психологічних служб закладів вищої освіти» є завершеною науковою працею, у якій авторкою отримано нові науково обґрунтовані результати. Дисертація відповідає пп. 6-9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової 9 спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) про присудження ступеня доктора

філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», затвердженого Міністерством юстиції України 03.02.2017 р. за № 155/30023, а її авторка, Миколенко Наталія Валеріївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 053 Психологія.

Рецензент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
особистості та соціальних практик
Факультету психології, соціальної роботи
та спеціальної освіти Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

Олеся СТОЛЯРЧУК

ВЛАСНИЙ ПІДПИС

О. Столярчук
Корольовська вул.
Ж. Тимчук